

Erdős Tibor:

A magyar gazdaság problémái és lehetőségei

A Társadalomelméleti Kollégium (TEK) ez évi téli táborát Törökmezőn rendezte. A szakmai programok keretében hangzott el Erdős Tibor privatizációról és a magyar gazdaság helyzetéről szóló előadása (amely kiegészült azzal, hogy a jelenlévő hallgatóság kérdéseivel a fenti témától eltérő területekről is érdeklődhetett az előadótól). Az ott elmondottakat szeretném röviden összefoglalni,

A jelenlegi magyarországi válság nem az a normál válság, amelyet a nyugati országokban megszokottnak kell vagy lehet tekinteni. E recessziót Kornai után „transzformációs” válságnak nevezzük.

Az előadó a problémákat három nagy területen vizsgálta: a *vállalatok és piacaik*, a *költségvetés*, és a *mezőgazdaság* vonatkozásában.

A **vállalatok** mind a belső, mind a külső piacokon jelentős teret veszítettek. A belső piacon a kereslet csökkenését a fogyasztás visszaesése okozta. Aminek oka az, hogy az infláció és a munkanélküliség jelentősen csökkentette a lakosság elkölthető jövedelmeit, a költségvetési restrikción pedig gátat vetett a közületi megrendeléseknek. A keletkező árutöbbletet vállalatunk nem tudták átvinni megfelelő exportpiacokra. Ennek okai: a *világgazdasági recesszió*, a *keleti piacokról való kivonulás*, az *alacsony profitabilitás*, és a *versenyképes kapacitások hiánya*.

A világgazdasági recesszióknak köszönhetően a magyar exportőrök nem találtak megfelelő piacokra a fejlett nyugati országokban, az ott is jelenlévő árutöblettel sem minőségben, sem árban nem tudtak versenyezni.

A keleti piacokról való kivonulás attól a lehetőségtől fosztotta meg vállalatunkat, hogy a termelőkapacitásaikat kihasználva, a termékeket eladva az ebből befolyó pénzből fejlesszék termékeiket és tevékenységüket. Akik a rossz minőséget is elfogadó keleti exportra termeltek, azok ma beszüntették vagy felfüggesztették tevékenységüket, és nagyon kicsi az esély a váltásra. A további csődök pedig a munkanélküliség növekedését vonják maguk után.

A versenyképes kapacitások hiánya miatt nem alkalmazhatóak a már megszokott gazdaságélénkítő stratégiák, ugyanis nincs mód a termékek értékesítésére. Gazdaságunk kibocsátása nem képes felvenni a versenyt a fejlett piacgazdaságok modernebb termékeivel.

A magyar vállalatok gazdálkodása során keletkező profitráta igen alacsony, (a különböző adók, járulékok befizetése után 15-20%) Ez a jövedelmezőség a jelenlegi hosszútávú hitelkamatok mellett (amelyek 25-35% között vannak) a vállalat hitelből történő fejlesztését megnehezíti (sőt nem egy esetben lehetetlenné teszi).

A **költségvetés** legnagyobb problémája a deficit, és az ebből adódó különböző hatások összessége. A költségvetési hiányra jellemző az, hogy normál körülmények között profitnövelő hatású, amit a kereslet növelése által fejt ki. Ez a hatás viszont csak akkor áll fenn, ha az államnak hitelt nyújtók (a nyugdíjasok, az állampapírok kamatainak tulajdonosai) jövedelmüket elköltik. Az átlag magyar fogyasztóra azonban inkább a jövőről való gondoskodás, a megtakarítás a jellemző. Ennek köszönhetően a költségvetési deficit kiszorító hatása érvényesül, és nem jelenik meg a kereslet növekedésében. A kiadások reálértéke szintén csökken, ami hozzájárul a kereslet csökkenéséhez.

A deficit egyik legfontosabb előidézője a külső államadósság (aminek megszűnése esetén az előadó szerint 50%-kal csökkenne a hiány. Ez azonban ma nem lehetséges). Az eladósodás fő okai közé tartozik a 1970-1980-as évek nem elég körültekintő hitelfelvételi rendszere. Az előadó szerint ebben az időben a közgazdászok sem nagyon tiltakoztak a hitelfelvelekek ellen egyrészt azért, mert nem volt ildomos, másrészt pedig a felhozott érvek akkor "reálisnak" tündek (az elképzelt különben Kádár János is támogatta).

A hitelfelvelekek mellett szóló érv volt az, hogy az ország így nyit a nyugat felé és ezáltal javulhatnak külpolitikai kapcsolataink, valamint lehetővé válik a fejlett technika és technológia importja, ami hosszú távon jelentősen hozzájárulhat az export fellendüléséhez. A tervek sajnos nem váltak valóra.

A deficit finanszírozása ma piacokonform eszközökkel történik, belső és külső forrásokból. A belső államadósság hatása deficitnövelés mellett a kiszorító hatás szempontjából sem elhanyagolható, mivel a rossz profitkilátások miatt a gazdaság alanyai nem vállalkoznak, hanem biztos hozamú állampapírt vásárolnak.

A **mezőgazdaság**, amely mindig jelentős szektora volt gazdaságunknak jelenleg a következő problémákkal küzd: óriási az ipari és mezőgazdasági termékek árának különbsége, az úgynevezett *agrárrolló*; rendkívül *rossz a tőkeellátottság*, ez nem egy esetben a termelést veszélyezteti; rendezetlenek a *tulajdonviszonyok*, s nem utolsó sorban a kialakuló *bérleti rendszer* és az ebből fakadó bérleti díj megdrágítja a termékeket.

A problémák rövid áttekintése után nézzük meg ezt, hogy milyen megoldási lehetőségek kínálkoznak, és mi nehezíti ennek gyors kibontakozását!

Az átalakulás spontán hatásaként a betéti- és hitelkamatlábak csökkenni fognak, amit a bankkonszolidáció és a kockázati tartalékok feltöltése idéz elő. Ezáltal a reálkamatláb is csökken, mivel a bankok várható veszteségeiket a tartalékokból, és csak kisebb mértékben a hitelkamatokból fedezik, másrészt csökken a hitelkamatok számítási alapja: a betéti kamat is. A gondot itt a tartalékráta és a gyorsaság okozza, mivel az állam a deficit által előidézett szűk mozgástér miatt nem adhat jelentős

közvetlen támogatást a bankoknak, ami a gyorsaság rovására megy. (Ha a bankoknak sikerül elérni az előírt 8%-os tőkemegfelelési mutatót, valamint feltöltik a kockázati tartalékalapot ez a költségvetés hiányát is csökkenteni fogja, mivel a kereskedelmi bankok újra fognak adót fizetni. Jelenleg ugyanis az adóalap terhére különíthetik el a szükséges pénzeszközöket. Ez egyébként azt jelentette, hogy több tízmilliárd forint adóbevételről esett el az állami költségvetés.)

A tartalékráta kamatát szintén a hiány miatt nem lehet növelni, mivel ha ez megtörténne, akkor az MNB e tételek után veszteséget könyvelhetne el.

A kamatok csökkenése remélhetően be fog indítani egy beruházási hullámot, ami a makroprofit növeléséhez vezet, ezáltal megindul az átlagprofit növekedése is, egy öngerjesztő folyamat eredményeként.

A baj az, hogy Magyarországon a vállalatok kamatérzékenysége gyenge, az IS-görbe megközelítőleg "L"-alakú. Ez azt jelenti, hogy a vállalatok a kamat csökkenésére vontatottan reagálnak. A hitelkamatlábakban bekövetkező kismértékű változások az alacsony profitráta miatt nem idézik elő a várt beruházás-növekedést. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy egyáltalán nem vált ki beruházást, de ennek mértéke a gazdaság egészét tekintve elenyésző.

A kamatérzékenység javítása érdekében szükséges a beruházások ösztönzése, a költségvetési deficit csökkentésére. E két cél azonban egymásnak ellentmond.

A beruházások fellendítése beruházási adókedvezményekkel, a gyorsított leírás alkalmazásával érhető el, ennek köszönhetően azonban nő a deficit, aminek hatása érzékelhető. De az előadó szavaival élve ez "szétterül" a gazdaságban, míg a beruházási támogatás koncentráltan jelenik meg, hatása kedvezően érvényesül. Vigyázni kell azonban a túlzott importigényekre, amely a külkereskedelmi mérleg hiányához vezethet.

A költségvetési hiány hatásaként jelentkező gondok részleges megoldására csak a hatásokat és az ellenhatásokat figyelembe vevő államháztartási reform képes.

A megoldás másik forrása a keleti piacok visszaszerzése. Ez azonban jóval nehezebb mint a kivonulás volt, mivel most már meg kell küzdeni az erősödő nyugati versennyel. Szükséges azonban a kapcsolatok fejlesztése, viszont a bővítés csak reális lehetőségeket figyelembe véve valósulhat meg, el kell kerülni a túlzott "meghitelezést". A keleti piacok visszaszerzésében ki kell használni földrajzi elhelyezkedésünkben eredő előnyöket és a korábbi tapasztalatokat. Ennek keretében közvetítő szerepre vállalkozhatunk a volt Szovjetunió utódköztársaságai és a nyugat között. (Lehetőséget látok egy a kereskedőházak működéséhez hasonló magánvállalkozási rendszer kiépítésére. Ez alapja lehet a fellendülésnek, a munkanélküliség csökkentésének, mivel képessé válhat arra, hogy a magyar termékeket elhelyezze a volt szovjet piacon és ezért

olyan árut, főként nyersanyagot, fát, olajat, gázt "cseréljen" ami nyugaton dollárért eladható.)

Sajnos az általános fellendülésig a munkahelyek száma nehezen növelhető, még az átképzés is csak korlátozott lehetőségeket rejt magában, mivel nincs hová átképezni. A hosszú távú megoldás az, hogy az oktatás egész rendszerét rugalmasabbá, a munkahelyi elvárásoknak jobban megfelelővé kell tenni. Ebben pedig az államnak nagy szerepe van.

Az állam által jelenleg ellátott feladatokat három nagy csoportra kell bontani: Az első csoportba tartoznak azok amelyek ellátása mindenképpen állami feladat: jogi, nemzetbiztonsági és morális okok miatt. Ide tartozik a honvédelem, a törvényhozás, az igazgatás, az alapfokú oktatás.

A második csoportban azok a feladatok találhatók amelyek finanszírozásában az állam szerepét csökkenteni kell, teret engedve a felhasználók térítéseinek, alapítványi és vállalati támogatásoknak. Itt példaként a felsőfokú oktatást, a sportot és kulturális szolgáltatásokat lehet említeni.

A harmadik terület az ahol az állami szerepvállalást meg kell szüntetni, a feladatok ellátását a piaci automatizmusokra kell bízni, például ilyen a földmérés és a minőségellenőrzés.

A bajok orvoslásához hozzájárulhat az állam szerepének "újraértékelése". Erdős Tibor szerint ez azt jelenti, hogy meg kell találni az etatizmus és a liberalizmus közötti megfelelő egyensúlyi arányokat. A gazdaságban ugyanis vannak olyan területek, amelyeken a költségvetési forrásoknak, és az állami vállalatoknak nagy szerepe van addig, amíg nem alakul ki a piacgazdaságokra jellemző tőkeelosztás folyamata. Viszont ha ez a szisztéma kialakul, akkor az államnak meg kell szüntetni a támogatásokat, valamint csökkenteni kell gazdasági szerepvállalását. Sajnos általános vonás azonban az, hogy a hatalomgyakorlás mámorító volta miatt ez a kivonulás nem történik meg, vagy ha megtörténik, akkor ez nem kielégítő mértékű.

A mai magyar gazdaság válságjelenségei nem biztatóak, de ha nehezen is, megoldhatónak tűnnek. A megoldás során azonban nem szabad a már megírt recepteket alkalmazni, a magyar viszonyok alapos és mély megismerésére van szükség. Ez után van csak arra lehetőség, hogy a monetarizmus, keynesianizmus vagy a neoliberalizmus vagy más gazdaságpolitikai irányzatok ajánlásainak egyik vagy másik elemét vegyessen alkalmazzuk, azokat amelyek legjobban megfelelnek a magyar viszonyoknak.

(Készítette: Szűcs József)